

F. Várkonyi Zsuzsa

Sors és sérülés

Háttér Kiadó
Budapest
Alapítva 1987-ben

© F. Várkonyi Zsuzsa, 2008, 2015
Harmadik, javított kiadás
Készült a 2011-es második kiadás alapján

© Háttér Kiadó, 2015

A kötetet tervezte
Kovács György – jurikov.com

ISBN 978 615 5124 17 4

Kiadja a Háttér Kiadó Kft.

www.hatterkiado.hu

Felelős vezető Klopfer Dávid

Nyomta és kötötte: Korrekt Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Barkó Imre

Tartalom

ALTEREGŐK TALÁLKOZÁSA.....	9
SORSKÖNYV ÉS MIAZMA	29
A homeopátia és a tranzakció-elemzés gondolatai az életútról ...	29
Sorskönyv és tranzakció-elemzés	30
A homeopátia a betegségről és az életútról.....	33
Korunk önpusztító programja.....	38
A sorskönyv beteljesítése	41
Akár sorskönyv, akár miazma... ..	44
Van-e cél a következetesség mögött?.....	47
A személyiség homeopátiás képe.....	50
A miazma mint életérzés.....	57
Gondolati játék a „magyar miazmáról”	62
NORMÁLIS SZÜLÉS – MA	75
Mit bizonyítanak a kutatások?	81
Hogy a férfiak is jobban értsék... ..	84
Saját történetem	92
Mégis kinek a szülése?	94
Együtt teremtettük.....	110
A magunk része.....	115
A választás	121
Végre!	132

DÉMON SZÜLŐK, SÉRÜLT SZÜLŐK	137
Lea, akit Tündérnek szántak.....	148
Rozi, az ajándék	166
Judit, a kakukkfőka	179
Blanka, a Kisbéka	190
A négy eset tanulsága.....	197
A démon szülők egy sajátos csoportja	202
Fogalommagyarázat	210
PEDAGÓGUSOK SORSKÖNYVE	213
Kéred-e a tudásom?.....	214
A Dada	215
Szövetkezzünk!	216
Megint vesztettem!.....	217
Legyőztelek!.....	219
A tanári szoba	220
WWW.TENYLEG.NYERTUNK_E.IDOT.COM.....	223
Boldog gyermekkor?	223
Szamitogep@gep.com	227
Kompetencia@illuzio.de.....	231
Kiszolgalas@kiszolgalatottsag.global	233
Mire szánunk időt?.....	239
Fuss! Fuss!.....	245
Régi vágyunk, új illúzióink: a kontroll.....	248

ÖNZÉS ÉS CSALÓDÁS.....	249
Önzetlen-e az anya? Önző-e a férfi?	250
A civilizáció fékjei	256
Lelkiismeret – avagy a hosszú távú befektetés.....	259
A csalódásról és az illúzióról.....	263
COACHING AZ ÜZLETI VILÁGBAN.....	271
Mi a coaching?	271
Hogyan született a „coaching”?	273
Mit jelent a „coaching szemlélet”?	279
Hogyan működik a vezető, amikor coach?	286
A coach gondolkodása	292
A szakértői coaching.....	294
IRODALOM.....	301

WWW.TENYLEG. NYERTUNK_E.IDOT.COM⁴⁵

Röstelkedve szoktam bevallani, hogy hatvan felé cammogó generációm nem tud lépést tartani a mai tempóval. Korábban úgy gondoltam, emiatt csakis mi szégyenkezhetünk, kifutó modell vagyunk, éljenek a fiatal energiabombák! De amióta a versenyszférában működő vezetőkkel is dolgozom – coachként, tehát a partvonalról –, már másként látom. Nemcsak nekem lesz gyakran légszomjam, amikor napi, heti vagy éves tennivalóik listájával ismertetnek meg, hanem az ő gyors tönkremenésüket is látom fiatalon szerzett testi betegségeikben és ellehetetlenült magánéletükben. A csodálatra méltó (általam is csodált) technikai és informatikai felfedezések adta időnyereség ugyanis nem megnövelte, hanem drámaian összezsugorította szabad időnket.

Boldog gyermekkor?

Egy fiatal anyával beszélgettem nemrég, aki középvezetőként dolgozik az üzleti világban. Valamilyen munkahelyi továbbképzés kapcsán említette, hogy abban ő nem vett részt, „mert akkor volt a gyerek”. Erősen megütötte fülemet ez a megfogalmazás, mert annyira jellemzőnek érzem korunkra: a gyerek egy egyéves program, aztán

⁴⁵ Megjelent a Mesterkurzus *Gyors élet, lassú halál?* című kötetében (F. Várkonyi et al., 2007, 6–49. o.)

illeszkedjen be sűrűn a többi versenyfeladat közé. És ha utána asztmás, allergiás vagy hipermotil, „hát az csak a virágportól van!”

Gondolkodni kezdtem, valóban annyival rosszabb-e a gyerekelet manapság, mint valaha. Nem, a gyerek évszázadokig-évezredekig nem volt különleges érték. A legtöbb társadalmi réteg alig várta, hogy gyereke munkaerővé váljon, és így segítsen a megélhetésben. Sértetlensége, emberi jogai vagy jó közérzete, lelki egészsége vagy szellemi gazdagodása csak egy szűk réteg szemében jelentett korábban is fontos értéket. De a 20. század igényessé tette a szülőket mindezekben a területeken, és a fejlett világban mára ez vált normává.

„Csak” ehhez képest veszteséges a mai gyerekek sorsa. A 20. századi igényesség mint ambíció megmaradt, ám az ezekhez szükséges kiinduló feltételek egyre inkább hiányoznak. Az anyák többsége ugyanis sem a *gyerekigényhez igazodó jelenlétet*, sem *önfelelt együttlétet* nemigen nyújt gyerekeinek, akiknek biztonságérzete így – az intézményekben töltött kisgyerekkor hatására – minimális. Eközben egész környezetük azt sugallja, hogy a teljesítmény az egyetlen, amivel szeretetpótló elismeréshez juthatnak. A jobbak hamar meg is tanulnak teljesíteni, ami persze nem baj, de ezzel együtt sajnos azt is tapasztalják, hogy más forrása nincs is az elfogadásnak: mérhető teljesítmény híján hirtelen értéktelenség érzik magukat. Ettől nemcsak felnőtt szeretetkapcsolataikból hiányzik az igazi intimitás (vagyis az együttlét öröméért együtt töltött idő), hanem ugyanezért feszengenek gyerekeik mellett is. Üresnek érzik a velük töltött időt, és rohannak vissza a munkába, ahol a húsz-harminc évig egyetlen elfogadásforrásként megszokott teljesítést újra megtalálhatják.

Az instant kávé mellé tehát megérkezett az instant gyerekkor is. Miközben időből és figyelemből keveset invesztálunk gyerekeink nevelésébe, a velük szemben támasztott elvárásaink egyre nőnek. Hajszolásuk a magasabb teljesítmény felé elképesztően felgyorsult.

Az óvodákban még nincs felvételi,⁴⁶ de az elemi iskolákban sok helyen már van. Az élsportoló gyerekek nem vakációt vagy lazább edzésrendet, hanem fájdalomcsillapító injekciót kapnak, ha izmaik nem bírják a terhelést. Amikor rendeletileg megszüntették a kiskolások osztályzását, a tanítók többsége nem értette, miről szól ez a változás, és elkezdett százalékos (tehát hússzorosára nagyított!) értékelést osztogatni. A versenyző világ a gyerekeiből is versenyzőket nevel. Száz évvel ezelőtt a *Haladás* szó állt a zászlón, mára ebből a *Sebesség* maradt meg. Itt elsősorban ennek csapdáiról lesz szó, de előbb még egy nagy területet említenék, ahol a gyerekek komoly léket kaptak és kap.

Ez pedig a filmes, majd tévés-videós (tehát már a házba betolakodó), később internetes, szabad kép- és információáramlással függ össze. A gyerekek ugyanúgy hozzájutnak bármilyen képsorhoz vagy szöveghez, mint a felnőttek. Igaz, hogy a legtöbb civilizáció évszázadokig olyan információkat is visszatartott gyerekei elől, amelyek a felnőttkor küszöbén aztán nagyon hiányoztak, ám a másik véglet, ez a szűretlen „közös hírvilág” riasztó mennyiségű agressziót és szexualitást önt a gyerekekre.

Biztosan nem véletlen, hogy minden, ösztönfegyelmet tanító társadalom kizár a szexuális aktusból bárki harmadik szereplőt, leginkább a gyerekeket. Pedig nem lenne a gyerekeknek semmi fizikai bántódása, ha végignézne egy szerelmeskedést. Csakhogy az élmény *intenzitása* túl erős, *kontrollvesztettsége* pedig túl ijesztő egy gyerek számára, és ezt minden természetes közösség érzi. A mai, fejlettnek nevezett világ mintha nem rendelkezne a természetes közösségek

⁴⁶ Bocsnát, már van! Előadásom 2007-ben hangzott el, és azóta hallottam a jó hírt ☺.

bölcsességével, amikor a szex mindennemű változatát a gyerekek szeme láttára műveli. Mármint a film közvetítésével a gyerekek szeme láttára. És itt nemcsak a bölcsesség hiányzik, hanem a felnőttől elvárható intelligencia is hézagos. Mint a kisgyerek, aki ha eltakarja szemét, azt hiszi, ő sem látható, a pornófilm készítőit is az az illúzió engedi nyugodtan működni, hogy ha ők nem látják a dermedt gyerekszemeket, akkor azok nincsenek is ott.

A szabad információáramlás át nem gondolt mellékhatásai között tehát nemcsak a házhoz szállított bombareceptek említhetők, hanem a gyerekek módszeres sokkolása is. Egy több mint húsz évvel ezelőtti felmérés szerint mire az átlagos amerikai gyerek felnőtt, mintegy 100 000 (többnyire naturálisan bemutatott) gyilkosságot néz végig a tévében. Ezzel megkapja azt a feladatot is, hogy tanulja meg leválasztani a fikciót a valóságról. Az egészséges gyereknél ez előbb-utóbb be is következik. Emlékszem, hogy kamasz fiam azzal töltötte közös filmnézéseink hosszú perceit, hogy nekünk magyarázta az éppen látott filmtrükkök csínját-bínját. Ebbéli ismereteit biztosan nem azért gyűjtötte, hogy filmszakemberré váljon, hanem hogy megtanuljon elbánni a vetített borzalmakkal. Magyarázataival emlékeztetett minket is és önmagát is arra, hogy ez csak szimuláció. Ez a védekezés azonban nemcsak a gyerekek együttérző képességét roncsolja, de rengeteg energiát is leköt.

Az agresszió-szabadpiacnak lehet egy harmadik, az előbbieknél még drámaibb következménye is. Csodálkozik Amerika, hogy újra meg újra akad olyan fiatal, aki mintha nem tanulta volna meg fikció és valóság határait felismerni, és az általa lemészárolt iskolatársakról „valahol” úgy gondolja, hogy majd felállnak a végén, mint egy jó szín-darabban. Elég, ha csak minden tízezredik gyerek sérült érzelmileg annyira, hogy ez a határ ne épüljön ki nála, és az áldozatok száma máris évi több száz lehet...

Erről a problémakörről már 1994-ben is jelent meg könyv (Neil Postman: *The Disappearance of Childhood* – A gyermekkor eltűnése), holott akkor még nemigen működött a világháló. Postman tévés világból vett hasonlatával; ma azonos csatornán zajlik a felnőtt- és a gyerekélet, vagyis nincs a gyerekek előtt védőfüggöny a túlingerléssel szemben. És eszembe jut Mérei Ferenc, a néhai bölcs öreg pszichológus ódzkodása a mesefilmektől. Rákérdeztem, miért lenne más a Hófehérke filmen, mint könyvből felolvasva? Azért, felelte, mert a felolvasásnál a gyerekek módja van csak olyan képeket teremteni magának, amelyeknek a feszültségét még elbírja. A film viszont ráerőlteti a gyerekekre az alkotók képeit, amik elől így nincs menekvés. Nem kisebb kár az sem, magyarázta tovább Mérei tanár úr, hogy a film elveszi a gyerektől a képi fantáziálás feladatát és örömeit.

Szamitogep@gep.com

De hát nem csodálatos-e az a képességcsomag, kérdezheti bárki, amit a gyerekek manapság a médiától és az informatikától kapnak? De, én is őszinte csodálattal nézem a fiatalok komputer-hozzáértését akár hároméves koruktól. Amikor védeni próbálok őket a „Nem olvasnak!” váddal szemben, azt szoktam mondani, hogy ennek az új generációnak más az intelligenciaszerkezete. Valóban, az a lineáris ismeretfelvétel, amihez a könyvnyomtatás óta szokva voltunk, nekik már nem erősségük, az információfelvételben szerzett gyorsaságuk és rugalmasságuk viszont joggal válthat ki ámulatot minden idősebb („könyvolvasó”) emberből.

Eszembe jut első amerikai utazásunk akkor 12 éves, angolul nem beszélő fiammal. Egy metróállomáson próbáltunk jegyet szerezni az automatából, amit férjem és én – a magunk régimódi, lineáris

gondolkodásával – úgy próbáltunk megoldani, hogy elolvassuk a kifüggesztett útbaigazítást. Fiunk közben szemügyre vette a masinát, valószínűleg bemérte, melyik bütők milyen viszonyban lehet a gép egészével és a markában tartott aprópénzzel, és amikor mi, felnőttek, a használati utasítás harmadik soránál tartottunk, ő már ott állt mellettünk, kezében a jeggyel.

És álljon itt még egy példa a komputer-intelligencia iránti őszinte nagyrabecsülésemre: egyszer a számítógépen dolgoztam éppen, és egy váratlan hiba lépett föl. Behívtam húszéves fiamat, hogy segítsen. Hunyorogva ránézett a „jelenségre”, láttam, hogy úgy egészben látja a problémát (semmi analitikus-szintetikus gondolkodás!), aztán ujjjával mint egy zongorán végigfut a klaviatúrán és azt mondja: tessék! A hiba el volt hártva. Kérdezem, mit csináltál. Erre azt feleli: nem tudom. Ezen a ponton mégiscsak „Ácsi!”-t parancsoltam: elhiszem, hogy nem vezetted végig a fejedben, de hát pörgesd már vissza, mert jól csináltad. Igen, ez már egy egészen más intelligencia-szerkezet, amit nagyon tisztetek, és valóságosnak, nem pedig kölcsönkapott, illuzórikus tudásnak gondolok. Erről még lesz szó.

Bárki megkérdezhetné, mi a bajom hát a fejlett technikával, és különösen az elektronikával? Mi a csudának kaptuk volna a rengeteg agytekervényünket, ha nem azért, hogy segítsünk magunkon? Minden gép, a legegyszerűbb gép is, már a fazekaskorong is arról szól, hogy valamit helyettem – tehát az ügyességemet meghosszabbítva – végez el, mégpedig hibátlanul. A gép arra való, hogy segítse az embert. Igen, csak hogy az elektronika egy olyan illúziót is behozott életünkbe, aminek a következményein muszáj elgondolkodni. Ehhez egyelőre egyetlen kérdést tennék fel: gondoltok-e már azon, miért nem kellett félni, hogy a gyerek függőségbe kerül a konyhai turmixgéptől vagy a papa háziműhelyében használt fűrészgéptől,

miközben a komputerfüggőség kikerülhetetlen gond a mai családok életében? E kérdések felé szeretnék elkanyarodni nemsokára.

De előbb nézzük meg egy kicsit a gépek történetét. *Tárgyakat*, szinte amióta világ a világ, állítanak elő gépekkel is – minden korszak a maga összetettségével. Ezzel nem volt semmi baj, sőt, áldásnak számított majdnem minden gépi segítség. A tárgyak gépi előállításával legfeljebb az lehet a gondunk manapság, hogy mesteremberként elveszik a kenyerünket, lemaradunk a versenyben, ha saját készítésű ajándékot, dísz tárgyat vagy munkaeszközt akarnánk készíteni. Nem sok család van, ahol karácsonyra ne boltban vásárolt késztermékekkel lepnék meg egymást a rokonok. Nagy veszteség, hogy természetes képességeinkkel versenyképtelenek lettünk.

A tárgyak gépesített előállítása után megjelent az *ábrázolás* gépesítése. Holott az ábrázolás az egyik legmagasabb rendű szellemi művelet. Fejlett agy kell hozzá, tehetséges szem vagy fül, harmonikus izommozgás – ember, aki lát, hall, érez, és mindezt leképezi: lerajzolja, lefesti, megírja, megéneкли, eltáncolja. Aztán a 19. század első felében megszületett a dagerrotípiá – a fénykép elődje –, mely elsőként vette át az embertől a hű képi ábrázolás feladatát. (Egy Daguerre nevű francia díszletfestő találmánya: ezüstjodidos oldat segítségével elővarázsolhatók a filmre vitt pillanatban uralkodó fény-árnyék viszonyok. Ettől kép a kép.)

Ezután jött a fénykép, aztán a film, majd – hamarosan már végtelenített vetítéseivel – a tv, utóbb a bármikor lejátszható videó és dvd. És a sor végén, egyelőre, ott állnak az interaktív elektronikus játékok, ahol már „én csinálom” a képsort, vagyis magam is a fikció részévé válok.

Hasonló történt a zenével is. Gépesítése első hetven-nyolcvan évében csak az ember által játszott zene *rögzítését* bízták gépekre, ma már a zeneszerzés is teljes egészében áttestálható a komputerre.

A szintetizátor azt az illúziót adja, hogy kevéske zenei tudással is komponálhatunk.

Egyébként már a hangrögzítés is lényeges változást hozott a komolyzenélés történetében. Mivel a hanglemezzel ezerszer visszajátszható, ott már nemigen vállalhatóak a technikai tökéletlenségek. Amilyen mértékben terjedt a hanglemez, úgy vált a hibátlan technikai tudás minden más előadói szempontot megelőző követelménnyé. Nincs melléütés, nincs spontán élmény, érzés vagy ötlet, nincs önfeledt zenélés, amit csak az az este ihletett volna. Az 1920–1930-as években még sokan egyetértettek Dohnányi Ernő könnyed szavaival, miszerint „der Ton daneben ist auch ein Ton”, azaz a mellette lévő hang is csak egy hang! Magyarul: ha mellé ütsz, hát mellé ütsz, nem ez a legnagyobb bűn, amit a zene ellen el lehet követni.

A hanglemez elterjedésével körülbelül egy időben vált a zenészek öltözeke is színtelen, pingvinszerű egyenruhává. A délies, vidám zenélés évszázadaiban a zenészek ruházata még egyéni és sokszínű volt. A mai zenekarok – nemcsak ruházatuk, hanem egész viselkedésük alapján – inkább emlékeztetnek egy számviteli konferencia résztvevőire, mint a legspirituálisabb művészeti ág, a zene, apostolaira. Az eredmény néha csodálatos ugyan, de személytelen és más produkciókkal könnyen összetéveszthető. Az elektronikusan rögzített zenélésbe mégiscsak becsúszó hibák pedig elektronikusan korrigálhatók. Az így korrigált felvételtől elvileg már azt halljuk, amit a zenemester (az akusztikus szakember) és nem a zenész akar hallatni.

Fenygyerek, aki fittyet hányna a tökéletességnek, alig van ezen a pályán, de ilyen a hegedűművész Nigel Kennedy, Yehudi Menuhin tanítványa. Szabálytalan, besorolhatatlan zseni, aki hippis kirándulóruhájában gond nélkül leállítja tétel közben a vele játszó pingvineket, majd odafordulva a közönséghez azt mondja: „Most megmutatjuk, hogyan kell ezt a részt jól csinálni”, és újakezdik.

Kompetencia@illuzio.de

És most érkezünk el az elektronika legfontosabb pszichológiai következményéhez: a hozzáértés általa nyújtott illúziójához. A hozzáértés illúziójának megvan persze a természetes, régi története. Bárki, bármilyen korban elbűvölt élvezettel vett részt olyan játékokban, ahol „mintha én csinálnám” élményhez juthatott. Olyan élmények ezek, melyek mintha kitágítanák önünk határait. A gyerekkor legvarázslatosabb pillanatai ezek: a kisgyerek – a felnőtt mesés segítségével – működésbe tud hozni valamit, amire egyedül képtelen lenne. Egyszerre csak csodatevő lesz! Mutatok két fényképet, amelyeken ötéves kisfiam látható, amint hajóskapitány barátja engedélyével egy kis dunai hajót vezet. Tessék megnézni arcán a büszkeséget, amint a kormányt fogja, és az imádatot, amivel nagy barátjára, Sanyi bácsira, ránéz. Igen, ilyenek voltak mindig is a gyerekek „csodapillanatai”, de a révből kiszállva ismét tisztában voltak azzal, hogy Sanyi bácsi nélkül nem indulhatnak el.

14. ábra: Gyerek a hajókormányánál

15. ábra: Gyerek a hajókormánynál

Az elektronika által ajándékozott hozzáértés többnyire más. Ott az az illúziónk születhet, mintha tudnánk hajót vezetni, miközben nem tudunk. Ez még banális helyzetekben is kellemetlen, de vezethet akár végzetes kiszolgáltatottsághoz is. Frissen szerzett, apró élményként hadd mondjam el, mi történt itt, úgy fél órával az előadás megkezdése előtt. Elhoztam a laptopomat azzal a néhány diaképpel, amiket meg szeretnék mutatni. Otthon ezek gond nélkül előhívhatók voltak, de itt nem akartak megjelenni a kivetítőn. Több fiatal szakember hosszasan bibelődött vele, az első után jött a második, majd a harmadik. Magamat felmentettem a feladat alól, végül is én már az elektronika szempontjából is védett korban vagyok. De a fiatalok nem menthetik fel magukat, mert ők ebből élnek! Kicsiben, néhány percre, átélhettük azt a függőséget, ami ennél sokkal veszélyesebb formát is ölthet, ha például biztonsági berendezésekről, zárt terek légkondicionálásáról vagy repülésről van szó. Totális kiszolgáltatottságot, mert azzal az illúzióval választottuk a légkondicionált termet rendezvényünk helyszínéül, vagy ültünk fel a repülőre, hogy minden lehetséges

alesetre kompetensek vagyunk ezek működtetésében. Holott ez csak kölcsönkompetencia és kölcsönintelligencia, ami csődöt mondhat, amint baj támad a szakértők által kialakított rendszerben.

Kiszolgalas@kiszolgalatottsag.global

A hatékonyság és kiszolgáltatottság együttmozgásának hosszú története van. Ehhez végeztem egy számítást, ami a következő képen látható. Arra kerestem a választ, hogy különböző korokban mekkora távolságra lehet és lehetett 8 óra alatt eljutni, és mekkora befektetéssel jártak/járnak ezek a különböző eredmények.

A földgömb jobb oldalán látható fekete legalsó karika legyen Ferihegy. Ha valaha saját lábunkon indultunk el Ferihegyről, hogy megnézzük, meddig jutunk el nyolc óra alatt, pusztán kenyérre, szalonnára és egy kulacs vízre volt szükségünk, hogy utunk végén büszkén bejelentkezhessünk a visegrádi várúrnál. Nem kellett hozzá más tudás, mint a járás és a Nap alapján való tájékozódás képessége.

8 óra eredménye és befektetése

Visegrád	gyalog	szalonna, kenyér	
Kassa	lőháton	zab, szalonna, kenyér	
Salzburg	autó, 1920	benzin	5×5 év tanulás
Berlin	autó, 2000	benzin	20×5 év tanulás
New York	repülő, 2000	kerozin	50×5–10 év tanulás

16. ábra: Száz évnyi gyorsulás

Ha valaki azt akarta megtapasztalni, meddig jut el nyolc óra alatt *lőháton*, a szalonnán és kenyéren kívül már zabról is kellett gondoskodnia, és tudnia kellett lovat nyergelni és megülni. Így viszont már Kassáig juthatott nyolc óra alatt Ferihegyről, mégha tisztességgel pihentette is útközben a lovat. Vagyis az ő eredménye és befektetése már egyaránt nagyobb volt.

Aztán: 1920 körül született az a reklamációs levél, melyet egy gazdag autótulajdonos írt, panaszolva, hogy a legutóbbi szervizelés óta kocsija nem gyorsul eléggé, márpedig ő nem hajlandó lemondani a beígért 40 km/óra sebességről. Ő például Salzburgig jutott volna el 8 óra alatt, amint rendbe teszik a kocsiját. Ehhez nemcsak benzint kellett vennie, de előtte meg kellett tanulnia autót vezetni, és körülbelül öt különböző szakértő (mérnök, lakatos, hegesztő, útépítők, stb.) 3–5 éves előzetes tanulása is a befektetések közé tartozik. Ma ugyanennyi idő alatt Berlinbe jutunk el autónkkal. Viszont legalább

húszféle, egyetemi szintű szakértelemre van szükség ahhoz, hogy egy autó megszülessen, hogy az utak biztonságosak legyenek 120 km/óra sebesség mellett is, hogy a benzinkút ott legyen, ahol kell, és hogy minden működjön.

S végül (valószínűleg csak egyelőre „végül”) ott a repülő, ami Ferihegyről manapság New Yorkig visz el 8 óra alatt. A sikeres úthoz nemcsak sok kerozin, hanem legalább 50–100 ember magas szintű szaktudása is szükséges. Ennek a szaktudásnak jelentős részét az elektronika közvetíti a pilóta és a földi irányító központ számára. Függségünk az idegen és gépivé vált szakértelmektől egyre nő.

Van más oka is a gyors fejlődéssel járó, növekvő kiszolgáltatottságnak. Ez részben abból fakad, hogy a verseny csak a legjobbak találmányait tűri meg, vagyis mindig a csúcsteljesítmény kerül a piacra, akár többmillió példányszámban. Milyen nagyszerű, gondolhatnánk, éljen a minőség, éljen a demokratikus elosztás! Persze, csakhogy ennek az a hátulütője, hogy az elektronikusan vezérelt csúcsterméket a csúcshintelligenciával rendelkezők találta ki, működtetésüket viszont miránk, az átlagos intelligenciájú fogyasztókra bizzák.

Nem ok nélkül született meg a „fogyasztóbarát” kifejezés, nyilván sokan érezték elveszettnek magukat enélkül. Én sajnos ezzel együtt is gyakran elveszettnek érzem magam, mert már a magyarázatok is „idegen nyelven” érkezők. Bizonyos kor fölött nem lehet kínai instrukciók alapján kínaiul tanulni. Nemrég föl hívtam egy ügyfélszolgálatot, és elmondtam a fiatalembernek, milyen működési zavart tapasztalok a komputeremen. Azt válaszolta, hogy „valószínűleg újra kell telepíteni”. Megkérdeztem, hogy akkor mi a teendő: be kell-e vinnem a gépet a szervizbe, vagy kijön valaki, avagy a boltban kell vennem hozzá valamit. Naivan azt hittem, ezek jó kérdések. De még kétszer ugyanazt a választ kaptam: „Újra kell telepíteni”. Erre az-

tán megköszöntem szépen, és letettem a kagylót. Nem csak én nem értem elsőre, hogy mi az az újratelepítés, ő sem érti a kérdésemet a tennivalók dolgában. De ilyen helyzetben legalább azt felfogják a felek, hogy valamit nem tudnak.

Amikor viszont egy diák úgy adja be dolgozatát, hogy az internetről leszedhető adatokat összevagdossa, amihez a gép előregyártott folyamatábrákat is kínál, és így egy nyomdakész, profinak tűnő dolgozat kerül a tanár elé, akkor az ön-beccsapás helyett már inkább a köz-beccsapás a helyes kifejezés. Ha a tanárnak történetesen van internetes szöveg-azonosító programja, akkor le (és meg) tudja mutatni az ilyen diákot – de hát ez a cél? Az, hogy a profizmus illúzióját adja akár nulla saját „input” mellett is? Milyen lesz a realitáshoz való viszonya egy olyan generációnak, amelynek nemcsak világképét, hanem énképét is virtuális élmények torzítják? A saját erőfeszítés ma már deklaráltan is megvetendő: az amerikai magániskolák „fun”⁴⁷-nak nevezik a náluk folyó tanulást, nálunk a fiatalok lakáshitelét „Semmit bele!” jelszóval lehet reklámozni, ami az én fülemnek olyan sokatmondóan erősíti meg korunk illúzióját: hogy nem kell tennem semmit, mégis megkapok bármit.

Tudjuk, hogy minden mai szülőnek komoly gondja, hogy a gyerek függővé válik a komputeres játékoktól és más elektronikus programoktól. Hogyan lehet ezektől függővé válni, hiszen nem konyakról van szó? Úgy, hogy minden függőségnek az az alapja, hogy az éneket kitérít, korlátait lebontja, bénultságomat kioldja, vagyis egy pozitívabb, könnyedebb, boldogabb állapotba segít át. Az alkohol és a drog ebből a szempontból ugyanazt teszi, mint az elektronika: „Nézd, milyen ügyes vagyok!”, „Nahát, hogy én milyen klassz vagyok!”

⁴⁷ kb. mulatság, szórakozás

A részeg ember is, aki egyszercsak meg mer szólítani valakit „kedvesen”, vagy meg mer ütni valakit „bátran”, ezáltal tulajdonképpen kalodájából szabadul: a közelségtől vagy az elnyomástól való félelme tűnt el az alkohol jóvoltából. Ugyanezt teszi az elektronika, amikor azt az illúziót adja, hogy ez az én tudásom, ezt én tudom megcsinálni.

Kicsi korban persze nemcsak ennek a kompetencia-illúziónak van veszélye, hanem a játékok tematikájának is: a leggyakoribb játékakció ugyanis a megsemmisítés – így vagy úgy. Barátkoztat a halállal, arra tanít, hogy a gyerek élvezze azt az illúziót, hogy ölni tud. Csodálkozunk majd 10–15 év múlva a következményeken?

Ez csak néhány példa volt arra, ahogyan a hozzáértés terén becsapjuk magunkat, kijátsszuk a realitást. Az elektronika és az általa vezérelt technika ugyanakkor valóban hozott csodákat életünkbe. Tényleg megváltoztak bizonyos fizikai realitások is! Gondoljunk arra, hogy az információátvitelnek ma már nulla az időigénye, és gyakorlatilag a helyigénye is. Nem felfoghatatlan? Korábban a hírtovábbítás tárgyhoz volt kötve, például papírhoz, aminek mozgatása ugyanannyi időt vett igénybe, mint az emberi test helyváltoztatása. (Ez alól csak a füstjel – az első telekommunikáció – jelentett kivételt.) A levélnek volt fizikai valósága, ma már nincs. Emellett a fizikai testek mozgatása is szürreális idő alatt zajlik: Budapest–New York 8 óra, vagyis ennyi idő alatt a fél földgömböt átrepüljük.

Amilyen mértékben kimegy alólunk a fizikai realitás, úgy gyengül a kontrollunk is felette. Ha egy repülőgép meghibásodik, azonnal felülkerekedik a gép által átmenetileg legyőzött gravitáció. Lezuhanunk. De hát hasonló baleset, mondhatjuk, egy lovaszt is bármikor érhet, ha túlságosan megugratja a lovát. A gépeltérítéseknél ennél mégis többről van szó: arról a *bénult* kiszolgáltatottságról, amit a normális fizikai feltételek hátrahagyása *gondolkodásunkban* éberszt. Gondolom, azért lehet akár félezer embert is megbénítani két

játékpisztollyal, mert ilyenkor nemcsak a fizikai, hanem a mentális kapaszkodók is hiányoznak számukra. A kiszolgáltatottság tehát arányosan nő, ahogy fizikai csodatevésünk halad előre.

A filmek és elektronikus eszközök által teremtett virtuális világnak van még egy érdekessége, aminek szintén lehet szerepe a függőség kialakulásában. Ez pedig az, hogy a virtuális élmény nem fáraszt úgy ki, és nem adja azt a kielégülést, amit a teljes testi-lelki részvételünkkel átélt élmények. Emiatt valahogy állandóan újra-teremti az ingeréhséget: még kérek, még kérek, mert ez valahogy mégsem volt az igazi, nem éltem át összes izmommal, vérkeringésem változásaival, a teljes látvánnyal, szaggal. Az intenzív élményekre való szomjazás nemcsak a drogok, hanem például a bungee-jumping (a halálugrás mint szabadidős „mulatság”) elterjedésében is jól látható.

Ahogy hozzászoktunk a virtuális élmények özönéhez, kezdünk is leszokni a valódi élményekről. Ezek nemegyszer meg is ijesztenek. Az epizód, ami eszembe jut ennek kapcsán, végül is jó hír: a résztvevők egészséges riadalommal fogadták azt a saját élményt, aminek éles változatait naponta láthatják a médiákban. Egy angliai béke-szervezet háborúellenes gyűlésre hívta az érdeklődőket. A helyszín egy templom volt. Jöttek is sokan, diákok és más korosztályok is. A bejáratnál egy-egy ór állított meg minden érkezőt, akik többnyire párosan vagy kisebb csoportokban jöttek, és ilyeneket mondott nekik: „Cipőket levenni!”, „A cipőket oda kell tenni!”, „Maga arra megy, maga meg amarra!” A résztvevők megriadtak, de félelmeik ellenére engedelmesen bementek. Bent tudták meg, hogy pusztán egy kis ízelítőt akartak adni nekik a háború legenyhébb megpróbáltatásaiból. Nincs az az elektronikus játék, ami felérne egy ilyen valóságos élménnyel, annak bármilyen „lightos” változatával akár.